

Božo Repe, **S puško in knjigo** : Narodnoosvobodilni boj slovenskega naroda 1941-1945. Ljubljana: Cankarjeva založba, 2015. 400 strani.

Sedemdeseta obletnica konca druge svetovne vojne je spodbudila mnoge založbe in avtorje, da so se lotilo knjižnih projektov, s katerimi bi obeležili to okroglo obletnico. Tokratna okrogla obletnica je najverjetneje zadnja, ko so še živi udeleženci izpred več kot sedemdesetih let. Kakor je na tiskovni konferenci ob predstavitvi knjige dejal urednik Tine Logar, je potreboval nekaj časa, da je Boža Repeta prepričal naj se loti knjige o slovenskem narodnoosvobodilne boju. Nazadnje je uspel, in Repe je na 400 straneh pripravil berljiv pregled dogajanja v Sloveniji od napada na njo, kot del napada na Kraljevino Jugoslavijo, do konca vojne, do zadnjih bojev v Evropi na Poljani pri Prevaljah.

Dolgo časa po koncu druge svetovne vojne je v pregledih zgodovine NOB prevladovalo predvsem prikazovanje vojaških in političnih dogodkov, ostali segmenti aktivnosti v družbi so bili bežno omenjeni ali pa celo sploh ne. Vzroki so seveda v stanju vsakokratnih raziskovalnih dosežkov ne le avtorjev posameznega besedila, pač pa celotne raziskovalne skupnosti. Pomembni pa so bili seveda tudi koncepti posameznih knjižnih objav. Tako je tudi v obeh najboljšejših pregledih NOB, ki sta jih pred več kot pol stoletja prispevala Metod Mikuž s svojim pentatevhom *Pregled zgodovine narodnoosvobodilne borbe v Sloveniji* in Tone Ferenc s svojim delom *Ljudska oblast na Slovenskem*, ki je v treh zvezkih izšla konec osemdesetih in v začetku devetdesetih let prejšnjega stoletja. Nevojaški in nepolitični medvojni dogodki in razvoj so prišli v sfero raziskovalnega interesa slovenskega zgodovino-pisja kasneje, in prva dva uspešno dohiteli. Na nek način bi lahko podobno rekli tudi za gospodarsko zgodovino vojnega časa.

Glede na to, da gre za zelo kompleksen čas, nabit z raznovrstnimi dogodki, je Repe vsebinsko razdelil knjigo na več delo, kjer v glavnem kronološko opisuje in analizira vsebinsko različne, a vendar zelo povezane sklope dogodkov med vojno. Nujno pa je opozoriti na odločitev, kako naj si vsebina v knjigi sledi. Tudi s tem je avtor pokazal na kompleksnost dogodkov, še bolj pa na globoko zavedanje partizanskega gibanja, za kako usoden čas je šlo.

Prva poglavja sledijo klasičnemu kronološkemu prikazu dogodkov. V njih je avtor na kratko predstavil dogodke, ki so pripeljali do napada na Jugoslavijo., sam napad in obnašanje najpomembnejše slovenske politične stranke, Slovenske ljudske stranke pred vojno in ob njenem začetku. Slovanska ljudska stranke je

namreč že pred vojno padla na izpitu politične modrosti in bodočnost Slovencev videla v nekakšni podreditvi Nemčiji oz. njenem protektoratu. Podrobno je ta kolaps SLS že pred časom opisal Bojan Godeša. Vsako poglavje ima v uvodu citate, ki so povzeti iz različnih virov ali literature. S citatom je avtor ponekod uvedel pogosto pa povzel posamezno poglavje. Tu se mi zdi pomembno izpostaviti citat, ki je na nek način determiniral tudi povojne posledice. V pismu jugoslovanskim politikom, ki so ga prejeli tudi politiki iz SLS, je ameriški predsednik Roosevelt opozoril, bolje, celo posvaril jugoslovanske politike, da bo Amerika pomagala in na povojni mirovni konferenci upoštevala le tiste države, ki se bodo uprle nemškemu napadu. Države, ki se ne bi uprle si neodvisnosti niti ne zaslužijo.

Napadu na Jugoslavijo in zlomu njene vojske je sledila okupacija in Repe predstavi različne okupacijske režime, ki jih je vsak od napadalcev in okupatorjev uvedel na ozemlju, ki ga je zasedel. Omenjeno poglavje obsega skoraj desetino knjige in ga zaključuje podpoglavje o usodi okoli 80.000 moških, ki so bili prisilno mobilizirani. Gre za veliko število moških, ki jim po drugi svetovni vojni ni bil priznan status žrtev vojne. Eno od podpoglavij v tem delu knjige Repe posveti tudi žrtvam vojnega nasilja kjer predstavi osnovne podatke o številu žrtev različnih oblik nasilja, od zaporov, prek koncentracijskih taborišč do konfinacije in streljanja talcev.

Na naslednjih skoraj sto straneh je Repe predstavil politični razvoj osvobodilnega gibanja. V poglavju Nastanek in razvoj Osvobodilne fronte je predstavil razvoj politične organizacije, ki je vodila odpor proti okupatorjem. Predstavljena je politična organiziranost tj. struktura OF, odnosi med partnerji v njen, in pri tem v posebnem podpoglavju Dolomitska izjava. Osvobodilna fronta je hkrati z bojem proti okupatorjem opravljala tudi naloge politične oblasti tako na zasedenem in še bolj seveda na osvobojenem ozemlju. V tem okviru Repe predstavi najpomembnejše politične dogodke kot sta bili zasedanja v Kočevju oktobra 1943 in Črnomlju februarja 1944 ter seveda ustanovitev vlade v Ajdovščini maja 1945. Repe je predstavil tudi delo VOS, in pri tem opozoril, da je prišlo v zadnjih dveh desetletjih do prepogostega reduciranja dala VOS kot na organizacijo, ki je bila zlorabljena v partijske namene, kar pa je preveč poenostavljeno črno belo gledanje. Pri obravnavanju druge svetovne vojne v Sloveniji kot narodno osvobodilnega boja, je po mojem mnenju osrednji del knjige tisti, ki predstavlja aktivnosti, ki niso neposredno povezane z oboroženim bojem, kažejo pa na odločenost sil odpora, da je odpor splošen, da odpor ni le neposreden vojaški spopad, pač pa je odpor tudi nepriznavanje uničenja vseh sistemov, ki so sestavni del urejene družbe in države. V ta segment sodijo poglavja o partizanskem šolstvu, kulturi in zdravstvu, delno pa seveda tudi poglavja o informacijski delavnosti kamor sodijo tisk, radio in kurirski sistem. Partizanska šola je bila na nek način odgovor na okupatorjevo uvajanja svojega šolskega sistem, ki je služil njegovim interesom, ne pa interesom prebivalcev. Pomembno vlogo v partizanskem gibanju je igrala kultura. Repe je opozoril na značilnosti in pomen kulture v času narodno osvobodilnega boja. Kulturne dejavnosti so bile raznolike in so zajemale tako profesionalne kulturnike (pesnike, skladatelje, igralce ...) kot seveda amatersko dejavnost. Poleg kulture je bila pomembna tudi informiranost pri tem ne gre le za prenos informacij med

vojaškimi enotami, temveč je šlo predvsem za informiranje prebivalstva. Partizansko gibanje je uporabljalo tako tisk, kot modernejši radio. O razvejanosti in pomenu tiska je napisanega že veliko a je tu nujno opozoriti na to, da so v hudih pogojih okupacije, težavnega dostopa do papirja, partizani uspeli tiskati tudi dnevnik. Med časopisi, ki jih omenja Repe je morda dobro povzeti njegovo misel o časopisu Mladina, ki je bil časopis Zveze mladine Slovenije, in ki v času vojne ni bil povsod dobro sprejet. »V širšem zgodovinskem kontekstu pa je svoje zvezdne trenutke doživela dobra štiri desetletja po ustanovitvi, v osemdesetih letih 20. stoletja, ko je nažirala propadlo idejo bratstva in enotnosti jugoslovanskih narodov in nekdanj slavljeno Jugoslovansko ljudsko armado.«

Blizu osemdeset strani knjige Repe posveča opisu vojaških operacij v Sloveniji med drugo svetovno vojno. Predstavljene so ključne točke oboroženega upora od njegovega organiziranja, prek okupatorskih ofenziv, kapitulacije Italije in zaključnih operacij leta 1945.

V dveh poglavjih je Repe orisal temeljne značilnosti medvojnega političnega delovanja meščanskega političnega tabora in katoliške cerkve. Pri prikazu meščanskega tabora je predstavitev razdelil po znani ločnici med oba okupatorja, torej na čas do italijanske kapitulacije in čas po njej. Vprašanje katoliške cerkve med drugo vojno je povezal z razpravljanjem o vprašanju državljanske vojne. Gre namreč za vprašanje, ki ga ideološka delitev v zadnjih dveh, treh desetletjih izkorišča, pogosto tudi za manipulacije. Omenjeno poglavje Repe zaključí z vprašanjem, ali bo nekakšna »tretja resnica« zmogla preseči razklanost v slovenski družbi. Tretja resnica naj bi namreč priznala zavržnost kolaboracije domobrancev na eni strani in medvojno izvajanje revolucije na drugi strani, a priznala veličino »čistega«, kot je zapisal Repe, narodnoosvobodilnega boja, ki ni omadeževan s komunistično revolucijo.

V zadnjih dveh poglavjih pred povzetkom je Repe slovenski narodno osvobodilni boj umestil v jugoslovanski okvir. Najprej je predstavil NOB v Jugoslaviji tako z vojaške plati, kot tudi politično in predvsem opozoril na število žrtev, ki je bilo zelo veliko, a dolgo časa vseveljavna številka 1,7 milijona žrtve je najverjetneje previsoka.

Knjigo zaključuje povzetek in kronologija, ki na več kot 30 straneh posreduje ne le podatke o časovnem poteku NOB, pač pa tudi pomembne mednarodne dogodke, kar daje bralcu možnost vpogleda v širši pomen aktivnega odpora Slovencev v vesplošni svetovni moriji.

Knjiga je bogato opremljena tudi s slikovnim gradivom in zemljevidi. Slike so nekatere splošno znane in uporabljane ob mnogih podobnih opisih druge svetovne vojne v Sloveniji, precejšnje število pa je redko videnih. Izbor slikovnega gradiva in zemljevidov je dober in ni le mašilo, temveč vsebinsko bogati tekoče napisano besedilo.

Bojan Balkovec